

30 РОКІВ МІЖНАРОДНІЙ МАКАРЕНКІВСЬКІЙ АСОЦІАЦІЇ

*Гриньова М.В., Ткаченко А.В.
Полтава, Україна*

Міжнародна макаренківська асоціація (ММА) – інтернаціональне товариство науковців, яке об'єднало окремих осіб та організації, зацікавлені у дослідженні, пропаганді й творчому впровадженні педагогічної спадщини Антона Семеновича Макаренка. По суті – це творчий, надзвичайно багатомовний колектив односторонців – учених, педагогів-практиків, журналістів, освітніх керівників, пропагандистів спадку видатного педагога 20-го століття. Разом із тим в образі консолідованої макаренкознавчої спільноти перед нами постає вельми цікаве сучасне суспільно-педагогічне явище, освітня, культурна та науково-організаційна феноменологія якого являє неабияку дослідницьку цінність.

Головними передумовами заснування ММА стало налагодження політичного і наукового діалогу між Сходом і Заходом, викликане реформами Михайла Горбачова, та посилення демократичних процесів у вітчизняній освіті. В цей період прийшло усвідомлення, що взаємні звинувачення в «фальсифікації» та «вульгаризації» спадщини видатного педагога, боротьба за «аутентичного Макаренка» гальмують розвиток наукових студій.

Сильним поштовхом для налагодження міжнародної співпраці стало святкування 100-річчя з дня народження А. Макаренка, коли особливо очевидною стає необхідність консолідації світового макаренкознавства. За свідченням професора В. Моргуна, саме в плані заходів щодо святкування ювілею видатного педагога, підготовленому ним разом із І. Зязюном та ученими Полтавського педінституту – В. Лобурцем і В. Пашенком, вперше була зафіксована ідея створення ММА. Макаренківська лабораторія Полтавського педінституту, успішно завершивши організацію ювілейних заходів, розпочала масштабну координаційну діяльність щодо об'єднання дослідників спадщини А. Макаренка із різних країн світу.

Створена Міжнародна макаренківська асоціація була на установчій конференції в Полтавському державному педагогічному інституті імені В. Г. Короленка, що тривала з 23 по 28 вересня 1991 року – був ухвалений статут ММА та її керівні органи, її науково-організаційним центром визнано Полтавський педінститут. Асоціація тоді об'єднала як відомі наукові центри, окремі національні групи макаренкознавців (Угорська асоціація А. Макаренка, польські, українські, російські учені-макаренкознавці), так і багато окремих дослідників. Спільним для вчених стало безумовне визнання Макаренка як видатного педагога, який вплинув на світову педагогіку 20-го століття.

Перший склад Правління ММА був обраний 26 вересня: голова (президент) – дійсний член АПН України М. Ярмаченко, заступники голови (віце-президенти) – М. Библюк (Польща), В. Лобурець (Україна), А. Фролов

(Росія), Г. Хілліг (Німеччина). Членами Правління стали: Х. Расмуссен (Данія), Г. Кубраков (Казахстан), У Ши-ін (Китай), А. Холодюк (Молдова), З. Вайтц, Е. Гюнтер-Шелльхаймер, В. Ліндер (Німеччина), Л. Гордін, С. Невська, В. Опаліхін, І. Яценко (Росія), Р. Едвардс (США), А. Петрікаш (Угорщина), М. Гетманець, І. Зязюн, В. Моргун, Б. Наумов, М. Окса (Україна), Б. Клайдінст (Франція), Л. Пеха (Чехія). У подальшому президентами ММА обиралися: І. Зязюн (1995–1998, Україна), Г. Хілліг (1998–2002, Німеччина), Т. Корабльова (2002–2014, Росія). Відповідальними секретарями асоціації працювали доценти Полтавського педуніверситету – Л. Крамущенко (1991–2002) та А. Ткаченко (2002–2014).

Створення і діяльність асоціації також підтримали провідні дослідники ідей А. Макаренка і педагоги-практики із різних країн: А. Агаєв (Азербайджан), В. Бойчева, О. Сачкова (Болгарія), М. Ларсен (Данія), Г. Польова (Канада), Бі Шуджі, Сяо Су (Китай), О. Левін (Польща), Р. Бескіна, В. Борисенков, Л. Гриценко, В. Хелемендик, Л. Чубаров (Росія), Ф. Патаки, (Угорщина), Н. Абашкіна, А. Бойко, П. Лисенко, Ю. Львова, К. Ширяєва (Україна), К. Мурто (Фінляндія), Й. Гашковець (Чехія) та інші.

Правління ММА, що діяло з 2014 по 2018 роки, та було знов переобране 2018 року, об'єднує 23 особи: президент (Нікола Сіціліано де Куміс, Італія), два почесні віце-президенти (Г. Хілліг, Німеччина; А. Фролов, Росія), віце-президенти (А. Баньято, Італія; Т. Корабльова, Росія; М. Степаненко, Україна; М. Богуславський, Росія; Е. Меттіні, Італія; А. Ткаченко, Україна) та по 7 представників від України, Росії і всіх інших країн. Сьогодні колективними членами ММА є Українська асоціація Антона Макаренка, Італійська та Російська макаренківські асоціації.

Першим очолив ММА провідний український учений-педагог, доктор педагогічних наук, професор, один із фундаторів і перший президент Національної академії педагогічних наук України **Микола Дмитрович Ярмаченко** (1928–2010), який в 1973–1994 роках обіймав посаду директора Науково-дослідного інституту педагогіки АН УРСР, працював членом Президії Академії педагогічних наук СРСР, головою республіканської ради Педагогічного товариства України, став відомий як фахівець у галузі дефектології та теорії й історії педагогіки, був ініціатором створення в Україні історико-педагогічної наукової школи. Макаренкознавство було одним із напрямів наукової діяльності М. Ярмаченка, його перу належать такі відомі праці, як «Впровадження творчої спадщини А. С. Макаренка в практику сучасної школи» (1988), «Сучасність педагогічної спадщини А. С. Макаренка» (1988), «Педагогічна діяльність і творча спадщина А. С. Макаренка» (1989), «Спадщина А. С. Макаренка і В. О. Сухомлинського як складова частина педагогічних пошуків ХХ століття» (1997), «А. Макаренко і світова педагогіка ХХ ст.» (1998) тощо. У 1989–1990 роках він активно виступив на захист гуманістичної позиції А. Макаренка в полеміці з Ю. Азаровим.

Другим президентом Міжнародної макаренківської асоціації у 1995 році був обраний **Іван Андрійович Зязюн** (1938–2014) – доктор філософських наук,

професор, ректор Полтавського державного педагогічного інституту імені В. Г. Короленка. Саме з цим вишем тою чи іншою мірою пов'язані всі головні макаренкознавчі досягнення І. Зязюна: реалізація макаренківської ідеї професійної підготовки майбутнього вчителя і відкриття кафедри педагогічної майстерності (кінець 1970-х – початок 1980-х років), організація науково-дослідної лабораторії А. Макаренка (1985), координація робіт щодо створення найбільшого в світі макаренківського меморіального центру – музею-заповідника А. Макаренка в селі Ковалівка (1985–1988), організація широкомасштабних заходів з відзначення сторічного ювілею А. Макаренка (1984–1988), об'єднання світового макаренкознавства і заснування ММА (1991), ініціювання багаторічного видавничого проекту з пошуку і публікації архівної спадщини керованих А. Макаренком виховних установ (1997–2010) тощо.

Серед німецьких учених провідну роль в створенні ММА зіграв її третій президент, засновник і багаторічний керівник марбурзької лабораторії «Makarenko-Referat» Dr. phil. habil., іноземний член Національної академії педагогічних наук України **Гьотц Хілліг** (Götz Hillig) (1938–2019) – непересічний науковець, діяльність якого неможливо відділити від головних процесів у галузі світового макаренкознавства кількох останніх десятиліть, автор понад 250 праць, тим чи іншим чином пов'язаних з А. Макаренком. Його дослідницькі стандарти та принципи, висока наукова культура, академічна добросовісність, працелюбність, невгамовна організаційна активність і бездоганна відданість ідеям Антона Макаренка завжди задавали тон в середовищі тих, хто вивчає слово і справу видатного українського педагога. Свою першу макаренкознавчу публікацію (спільно з І. Раух) випустив ще у свої студентські роки, у 1963 р., це книга «А. С. Макаренко. Література німецькою мовою, видана до 1962 р.» («A. S. Makarenko. Das deutschsprachige Schrifttum bis 1962»). По закінченні навчання на запрошення Л. Фрьозе приступив до роботи у Науково-дослідному центрі порівняльної педагогіки Марбурзького університету, де з 1965 по 2003 рік працював науковим співробітником кафедри педагогіки (з 2001 – приват-доцентом історії педагогіки). Упродовж останніх років німецький учений видав дві фундаментальні праці, що є символічним підсумком його багаторічних макаренкознавчих розвідок. Передусім це перший аутентичний збірник стенограм публічних виступів А. С. Макаренка, над текстологічним аналізом і підготовкою до друку яких науковець трудився упродовж декількох років – «А. С. Макаренко. Публічні виступи (1936–1939 рр. Аутентичне видання)» (Єлець, 2012). Друга ж фундаментальна робота, що об'єднує власні макаренкознавчі праці автора за 39 років дослідницької діяльності, отримала красномовну назву – «У пошуках істинного Макаренка» (Полтава, 2014).

Четвертим президентом ММА (2002–2014) була обрана **Тетяна Федорівна Корабльова** – кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Російського національного дослідницького медичного університету імені М. І. Пирогова (Москва). Темою захищеної у 2000 році кандидатської

дисертації з філософії обрала «Філософсько-етичні аспекти теорії колективу А. С. Макаренка». Перебуваючи на посаді президента ММА, доклала значних зусиль для створення Російської макаренківської асоціації (2006), у 2003 році стала одним із організаторів започаткованого редакцією журналу «Народна освіта» Міжнародного конкурсу шкіл-господарств імені А. С. Макаренка та Макаренківських читань. Очоливши Російську макаренківську асоціацію (з 2013 року) сприяла відновленню традиції проведення міжнародних макаренківських конференцій за межами колишнього СРСР, здійснивши велику роботу щодо організації таких наукових форумів в Італії (2018, 2019).

Чильне місце серед засновників Італійської макаренківської асоціації посідає професор загальної педагогіки **Нікола Січіліані де Куміс** (Nicola Siciliani de Cumis) – провідний італійський макаренкознавець, який з 2014 року обраний п'ятим президентом Міжнародної макаренківської асоціації. Педагогічну діяльність Н. С. де Куміс розпочав у 1969 році як асистент з історії філософії в Мессінському університеті, з того ж року по 1977 рік викладав у нижчих та старших загальноосвітніх школах провінції Катандзаро та Неаполі. Починаючи з 1978 року викладав в Університеті Калабрії, пізніше в Університеті Палермо. З 1982–1983 навчального року був запрошений до Римського університету «La Sapienza» (факультет літератури та філософії, Інститут філософії), де працював професором загальної педагогіки до 2017 року. Він активно співпрацює з понад тридцятьма науковими часописами, є автором близько п'ятнадцяти книг з проблем філософської, педагогічної та дидактичної культури XIX–XX століть, зокрема таких макаренкознавчих праць: «Діти Макаренка. Педагогічна поема як “роман дитинства”» («I bambini di Makarenko. Il Poema pedagogico come “romanzo d’infanzia”», Піза, 2002), «Наука в плоті та крові. Макаренко у В'язниці Caridi та інші історії звичайної інклюзії 2015–2016» («Una scienza in carne ed ossa. Makrenko nella Casa Caridi e altre storie di ordinaria inclusione 2015–2016», Неаполь, 2017).

Одним із головних ініціаторів заснування ММА є провідний світовий дослідник спадщини А. Макаренка та історії організованих і керованих ним і його послідовниками виховних установ, глава міжнародної наукової школи в галузі макаренкознавства, **Анатолій Аркадійович Фролов**. Найпослідовніший сучасний інтерпретатор ідей А. Макаренка, він є автором понад 300 одноосібних і колективних наукових праць та навчальних посібників, широко відомий як головний укладач і коментатор нового, більш повного зібрання педагогічних творів А. Макаренка (1983–1986), керівник наукової групи з підготовки енциклопедичного дев'ятитомного видавничого проєкту «А. С. Макаренко. Школа життя, праці, виховання» (2007–2017). За його ініціативою і участю колективом лабораторії випущена низка книг з порівняльного вивчення педагогіки А. Макаренка і ряду відомих соціально-педагогічних рухів і практик в Бразилії, Ізраїлі, Італії, Японії, Німеччині, США та інших країнах, у яких висвітлена діяльність Р. Семлера, Дж. Дьюї, І. Адізеса, П. Фрейре та ін. До наукового доробку вченого відноситься також фундаментальна праця, своєрідний літопис світового макаренкознавчого руху:

«А.С. Макаренко в СРСР, Росії і світі: історіографія освоєння і розробки його спадщини (1939–2005 рр., критичний аналіз)» (2006).

Серед тих, чий внесок в дослідження ідей А. Макаренка в останні півстоліття був особливо помітним, стоїть ім'я відомого чеського вченого, Dr. phil. habil. **Лібора Пехи** (Libor Pecha) (1926–2002). Дебютом у довгій дослідницькій подорожі до А. Макаренка, була його перша монографія – «Макаренко та сучасна колективна освіта» («Макаренко a současná kolektivní výchova», Прага, 1968), яку він захистив як габілітаційний документ на філософському факультеті Карлового університету в Празі. Головними макаренкознавчими працями чеського вченого є монографія «А. С. Макаренко педагог – письменник – людина» («Макаренко pedagog – spisovatel – člověk», Прага, 1988) та результат тридцятирічного дослідження джерел – книга, яку він закінчив, уже будучи на пенсії, – «Жорстока поема. Макаренко – яким ми його не знаємо» («Krutá poéma. Makarenko – jak ho neznáme», Брно, 1999).

Старійшиною вітчизняного макаренкознавства, очільником його літературознавчого напрямку в Україні, одним із фундаторів ММА є **Михайло Федосійович Гетманець** – доктор педагогічних наук, професор. Його перу належить перша докторська дисертація з макаренкознавчої проблематики в СРСР – «А. С. Макаренко і радянська література 20–30-х рр. (роль письменника в утвердженні концепції соціалістичної особистості)» (1980). М. Гетманцем розроблялися питання внеску А. Макаренка в розвиток літературознавства і літературної критики, художніх особливостей «Педагогічної поеми», ролі педагога-письменника в становленні концепції нової людини в радянській літературі 1920–1930-х років тощо. В останні роки спостерігається сплеск макаренкознавчої активності М. Гетманця, його хвилюють теми «Макаренко і релігія», «Макаренко і Україна», а також соціально-політичні, філософсько-естетичні та національні аспекти світобачення А. Макаренка.

Особлива роль у створенні ММА належала кандидату психологічних наук, професору Полтавського педуніверситету **Володимиру Федоровичу Моргуну** – одному із найвідоміших українських макаренкознавців, активному популяризатору спадщини видатного педагога-письменника. Учений неодноразово представляв вітчизняне макаренкознавство за кордоном, досліджував проблематику впровадження макаренковської спадщини в практиці вітчизняної освіти, психологічні і філософські засади педагогічної системи Антона Семеновича, його постать серед плеяди видатних представників педагогіки, проводив компаративістичний аналіз макаренковських ідей тощо.

Доктор педагогічних наук, професор **Лариса Іванівна Гриценко** також є однією із найдосвідченіших сучасних дослідників макаренковської спадщини, активним провідником ідей ММА. У 1988 році захистила докторську дисертацію «Особистісно-соціальна концепція А. С. Макаренка в сучасній педагогіці (порівняльний аналіз вітчизняного і зарубіжного макаренкознавства)». У 1989–2014 роках завідувала кафедрою педагогіки і

психології Волгоградського інституту підвищення кваліфікації працівників освіти, там же очолювала Центр розвитку соціально-педагогічних ідей А. Макаренка (2016–2018). Починаючи з 2003 року організувала і провела 14 міжнародних та регіональних макаренківських конференцій (Макаренківські педагогічні читання), за результатами яких опублікувала збірники наукових праць. Брала участь у багатьох макаренківських наукових форумах в різних країнах, є автором понад 100 макаренкознавчих публікацій, в тому числі 5 монографій. До кола наукових інтересів ученої відносяться проблеми місця А. Макаренка в контексті світової культури, сучасної освіти та педагогіки його часу, його світогляд, провідні філософські та педагогічні ідеї, питання закордонного макаренкознавства тощо.

Провідний сучасний польський дослідник макаренківської спадщини, педагог, русист, сухомлініст, prof. dr hab. **Маріан Библюк** (Marian Bybluk) першу макаренкознавчу публікацію зробив 1982 року, у 1989 році захистив єдину у Польщі докторську (habilitacyjna) дисертацію, присвячену А. Макаренку – «Інший Макаренко. Критичний аналіз діяльності, розвиток педагогічної думки та застосування в СРСР» («Inny Makarenko. Krytyczna analiza działalności, rozwój myśli pedagogicznej i zastosowanie w ZSRR»). Неодноразово відвідував макаренківські місця в Україні, є учасником міжнародних макаренківських симпозіумів, підготовчого комітету ММА, членом робочої групи з розробки проєкту статуту ММА (Полтава), учасником установчих зборів і віце-президентом ММА (1990–2002). Виступив організатором ювілейної макаренківської конференції у Варшаві (1997), пізніше – редактором збірника доповідей «Антон Макаренко. Педагогічні протистояння кінця століття» («Antoni Makarenko. Konfrontacje pedagogiczne z końca wieku», Торунь, 1999).

Цілі ММА, згідно зі Статутом, згруповані у два умовні блоки. Перший спрямовує діяльність учених на **якомога глибше вивчення життя, діяльності і творчої спадщини А. Макаренка**, що передбачає підготовку повного академічного видання праць педагога як основи для подальшого їх видання різними мовами, підготовку хроніки життя і творчості Макаренка, а також його наукової біографії.

Другий блок цілей асоціації спрямований на **освоєння і розробку макаренківської спадщини у сучасних умовах**. Здійснення цього має відбуватися через пропаганду ідей А. Макаренка, вивчення і розповсюдження його досвіду в різних сферах життя, а також всіляке сприяння освоєнню цього досвіду. Разом з тим, устав націлює членів асоціації на вивчення, пропаганду і розповсюдження досвіду послідовників А. Макаренка, результатів макаренкознавства у країнах-учасницях, розробку актуальних теоретичних і практичних проблем освіти і виховання. Поряд з цим Статут затверджує і низку принципових моментів діяльності ММА: різноманіття підходів до дослідження і розвитку спадщини А. Макаренка, співдружність різних галузей і напрямів соціально-гуманітарного знання, історизм і тісний зв'язок із сучасністю.

Найважливішою формою консолідації світового макаренкознавства, координації процесів вивчення і популяризації спадщини А.С.Макаренка асоціація вважає наукові форуми різного рівня представництва. Починаючи з перших років існування ММА під її егідою почали проводитися майже щорічно міжнародні конференції і семінари практично у всіх світових центрах макаренкознавства. В їх організації активно брали участь і інші члени керівництва асоціації: О. Левін (Польща), А. Петрікаш (Угорщина), Л. Пеха (Чехословаччина), Л. Гриценко (Росія), І. Зязюн, В. Пащенко (Україна): Будапешт-Фот (1998), Варшава (1997), Веспрем (1999), Волгоград (1996), Мінськ (1998), Москва (1993, 1994), Нижній Новгород (1992), Франкфурт-на-Майні (1998) тощо. Особливо представницькою і резонансною стала проведена у Полтаві у березні 1998 року міжнародна науково-практична конференція «А. С. Макаренко – видатний педагог ХХ століття». З 2013 року проведення макаренківських науково-практичних конференцій міжнародного рівня в контексті заходів до дня народження видатного педагога-письменника стало щорічною традицією кафедри педагогічної майстерності та менеджменту імені І.А. Зязюна Полтавського педуніверситету.

Об'єднання вчених сприяло і реалізовані спільних видавничих проєктів про життєвий і творчий шлях А. Макаренка, філософські, етико-психологічні, соціальні, теоретико-педагогічні та інші аспекти його спадщини. Одним із перших вагомих результатів співробітництва вчених в контексті ММА стало видання у Нижньому Новгороді збірника «А.С. Макаренко сьогодні: нові матеріали, дослідження, досвід» (1992), Поряд з цим членами асоціації здійснені такі ґрунтовні видання: серія «Opuscula Makarenkiana» (1991, 1993–1998, 2000–2003, Марбург), «Makarenko in Ost und West» (1992, 1993, Марбург), «Макаренко на Востоке и Западе» (1994, Нижній Новгород). Висунута на міжнародних форумах проблема «об'єктивації педагогічної спадщини А. Макаренка», створення його наукової біографії активізувала співробітництво науковців в роботі над архівними документами. У зв'язку із цим був ініційований випуск видань серії «Невідомий Макаренко», до редакційної колегії якого увійшли Г. Хілліг, М. Біблюк, С. Невська, М. Окса, Л. Пеха.

Західні традиції макаренкознавства на сьогодні активно продовжує Італійська макаренківська асоціація (Associazione italiana Makarenko), яка була створена у грудні 2007 року за ініціативою професора Н.С. де Куміса, на той момент заступника завідувача кафедри загальної педагогіки філософського факультету Римського університету «La Sapienza» («Мудрість»), Агостіно Баньято (Agostino Bagnato) – журналіста, письменника, директора журналу «l'Albatros», Еміліано Меттіні (Emiliano Mettini) – вченого-літературознавця, магістра філософії філософського факультету Державного Пізанського університету. На сьогодні президентом асоціації є А. Баньято, почесним президентом – Н. С. де Куміс, до складу її правління крім того входять: віцепрезидент Міжнародної макаренківської асоціації Е. Меттіні, керівник клубу А. Макаренка в місті Оппіді-Лукано Франческо Тамбурріно (Francesco

Tamburrino) та професор Римського університету «La Sapienza» Марія Серена Веджетті (Maria Serena Veggetti).

Першим проєктом асоціації стало видання у 2009 році нового перекладу «Педагогічної поеми» А. Макаренка італійською мовою (l'Albatros, Рим), підготовлене групою студентів університету «La Sapienza» за ініціативою і під керівництвом професора Н. С. де Куміса. З того часу члени італійської асоціації регулярно беруть участь у міжнародних макаренківських конференціях в Україні і Росії, у 2016 році ними в місті Опідіо Лукано (регіон Базиліката, Італія) була проведена перша власна конференція, присвячена педагогіці А. Макаренка.

В останні роки великий резонанс в міжнародному макаренкознавстві отримали дві міжнародні макаренківські конференції, проведені на території Італії: «Наднаціональний контекст соціальної педагогіки А.С. Макаренка», присвячена 130-річчю з дня народження А. Макаренка (Università di tor Vergata, Рим, 2018) та «Перспективні соціокультурні практики неомакаренківської педагогіки» (Матера, 2019). Крім того один із членів правління асоціації, магістр педагогіки Франческо Тамбурріно започаткував в Опідіо Лукано цікаву форму популяризації макаренківської спадщини – «зустрічі-дискусії між філософією і педагогікою за двома різними освітніми моделями»: «Макаренко зустрічає Ніцше» (2018), «Макаренко зустрічає Канта» (2019).

Відзначаючи своє 30-річчя, Міжнародна макаренківська асоціація може пишатися тим, що свій інтерес до спадщини великого українця вона змогла пронести через всі політичні та ідеологічні мінливості нашого часу, дала можливість об'єктивно оцінити його внесок у гуманістичну скарбницю людства.

КОМПОНЕНТНИЙ СКЛАД І ФУНКЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В СИСТЕМІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

*Топузов О.М.
Київ, Україна*

Соціальне співробітництво в системі загальної середньої освіти – це система специфічних соціальних відносин, що добровільно й цілеспрямовано встановлюються між учасниками освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти, іншими зацікавленими фізичними та юридичними особами, задля спільного визначення, обговорення, узгодження їхніх освітніх і соціальних потреб та інтересів, реалізації їх у спільних заходах (передбачених угодами сторін, планами, програмами, проєктами тощо).

Основи педагогіки співробітництва закладено в працях Г. Ващенко, О. Захаренка, В. Кременя, А. Макаренка, С. Русової, В. Сухомлинського, О. Сухомлинської, С. Шацького та інших.